

Human Terrain ali kako so antropologi pristali v službi vojske

Blaž Kosovel

Od začetka ameriškega napada na Irak smo bili priča novicam, ki so kazale na to, da napadalci niso razumeli najbolje, kam so prišli. Ali je bilo to zavestno ali ne, ali so mislili resno ali ne, osrednja zgodba strmoglavljenja režima Sadama Husseina, ki so jo prodajali, je bila, da bodo ljudje od veselja kar objeli svoje odrešitelje, sistem pa se bo vzpostavil sam od sebe. Kako naj bi se to zgodilo, nismo izvedeli, in ker niso imeli pripravljenega nobenega scenarija, je s padcem režima v Iraku zavladal kaos, vojna vseh proti vsem in veliko plenjenje. Eden najbolj pretresljivih prizorov so bili nedvomno posnetki, kako so okradli Iraški nacionalni muzej, eden najpomembnejših arheoloških muzejev na svetu. Podobno nerazumevanje se je dogajalo že pred tem v Afganistanu, ko so želeli ženske osvoboditi nošenja burke, pa se je nato izkazalo, da je to del njihove kulture in ne talibanskih dekretov, tako da jim življenje brez burke ne prinaša svobode.

Zaradi mnogih poročanj o napakah oziroma kolateralni škodi in vse večjih kritikah, da vojska sploh ne ve točno, kaj početi na zasedenih območjih, so se že leta 2005 v Pentagonu odločili za okrepitev posebne vrste – iz vrst družboslovja namreč. Namesto tradicionalne vojaške obveščevalne službe, ki bi na terenu vojsko osrbovala z informacijami o lokalnih zadevah, so za to početje v svoje vrste vzeli diplomante antropologije, geografije, političnih ved, lingvistike, sociologije in regionalnih študij. Projekt so poimenovali *Human Terrain System*, pet takšnih posameznikov skupaj pa sestavlja enoto *Human Terrain Team*. Njihova naloga je načelnikom obrazložiti navede in kulturo lokalnega prebivalstva, cilj pa je povečati operacijsko učinkovitost ter zmanjšati vojaški in civilni konflikt. Vojaško vodstvo je, kot kaže, ugotovilo, da bi boljše razumevanje lokalnih navad lahko zmanjšalo vse tisto, kar spada v kategorijo »collateral damage«. Ob tem pa naziv projekta natančno povzema njegovo vlogo: razumevanje »človeškega ozemlja« znotraj celotnega ozemlja – kako so torej civilisti vključeni v pokrajino, kjer potekajo vojaške operacije. Kako so ljudje vključeni v/na ozemlje poleg rastlinja, hribov, sonca in peska, hkrati pa kako razumeti te ljudi tako, da jih vojaki ne bi obravnavali kot

rastlinje, živali in pesek. Skratka – njihova osnovna naloga je vojakom razložiti kako vzeti lokalno prebivalstvo zares.

Operacija se v grobem deli na dva dela: vaje v ZDA in sodelovanje v bojnih operacijah na zasedenih ozemljih. Vojaške vaje iz razumevanja lokalnih navad namreč potekajo že doma, na posebnih kulisah, zgrajenih v arizonski puščavi, kjer prenosni zabojniki predstavljajo hiše (na enem izmed njih je postavljen minaret), statisti pa so oblečeni v Iracane. Vojaki se tako pripravljajo na »pravo stvar« ne samo s strelskimi vajami, ampak tudi kako postopati v določenih trenutkih, kaj pomeni govorica telesa in kako se odzvati v določenih primerih. Sredi Amerike dejansko inscenirajo stanje, ki naj bi bilo primerljivo s tistim v Iraku oziroma Afganistanu. Najeti družboslovci seveda skrbijo za »pristen« potek dogajanja. A to še ni vse – prav tako so razvili posebne računalniške simulatorje, in sicer poleg tistih za vožnjo z avtomobili in letali tudi takšne, v katerih poteka komunikacija z domačim prebivalstvom. Zadeva je primerljiva s kakšnimi FRP-igricam oziroma pustolovščinami: vojak pristopi do domačina in v komunikaciji se nad njim izrisuje rdeča ali zelena barva – torej ali je prepričevanje uspešno ali ne. Vojaki naj bi se tako naučili, kako se odzvati na

dejanja civilistov in kako jih obrniti sebi v prid. Celoten projekt je v ameriških akademskih krogih naletel na buren odziv – mnogi so ga namreč označili kot militarizacijo antropologije. Kritike so bile raznovrstne: antropologija se je kompromitirala že s tem, da je sploh vstopila na praktično področje. Odrpelo se je vprašanje, ali je takšno početje sploh etično. Ali torej lahko neka akademska disciplina sodeluje z vojsko in pri tem ohrani svoje dostojanstvo. In nenazadnje – Ameriško antropološko združenje je objavilo obsežno študijo o tem, da početje Human Terrain sistema sploh ne dosega minimalnih standardov antropološkega raziskovanja.

Najbolj pogosta reakcija je bila torej, da se bo antropologija (in tudi vse ostale discipline) v vojaški praksi umazala. Da ne bo več obdržala svojega brezmadežnega ugleda dostojne discipline. Po drugi strani pa je bila ključna kritika, da projekt sploh ni zaresna antropologija. A treba je opozoriti še na nekaj drugih, pomembnejših točk.

Vprašanje, ki bi se moralo takoj zastaviti, je namreč naslednje: kako je mogoče, da so na kaj takega pomislili šele nekaj let zatem, ko so že izvajali operacije? Ali ni to dokaz, da Američani *dejansko* niso imeli pojma kaj se dogaja v Afganistanu in Iraku, ko so prišli tja? Kako je mogoče, da celotna obveščevalna služba s Cio na čelu ni uspela zadovoljiti vseh potreb vojske? Zakaj ni vse te družboslovce novačila kar Cia za lastno svetovanje, potem pa bi sama svetovala oziroma pomagala vojski?

Human Terrain System je nedvomno popolna degradacija obveščevalnih agencij, saj kaže, da vojska ne zaupa več njihovim informacijam, oziroma da te informacije niso več dovolj uporabne. Antropologi namreč opravljajo enako delo. Po drugi strani pa vojska sploh ne loči več med razlike med praktičnim in čistim intelektualnim delovanjem. Kako namreč lahko družboslovni diplomanti delujejo na terenu, če nimajo nikakršnih fizičnih priprav pred tem? Kako se lahko spopadejo v realnih situacijah? Zakaj so v akcijo vključeni mladi diplomanti, ne pa tisti, ki že imajo izkušnje s terena? Tisti torej, ki so že opravljali raziskovalno delo.

Po drugi strani pa je nedvomno najzanimivejše, da takšno povezovanje družboslovja z vojsko kaže na samo naravo te specifične »vojne«, ki je s

tem postala le še bolj permanentna. Že s samim konceptom »vojne proti terorizmu« je spremenilo pravila igre – za vojno je namreč vedno veljalo, da je oborožen spopad med dvema (ali večimi) silami. Vojna proti terorizmu pa je vojna proti neki določeni družbeni obliki. Nasprotnik sploh ni točno definiran, oziroma je definiran preširoko, saj je ravno neka posebna oblika bojevanja/zoperstavljanja. Takšna vojna zato ne more priti do konca, saj nasprotnik ne more priznat poraza, ker sploh nima svojega predstavnika. To je kot pri vojni proti drogam.

Zato lahko govorimo le o ameriški okupaciji ozemlja, kar pride najbolj do izraza ravno pri programu Human Terrain. Antropologi in ostali si namreč prizadevajo prav za boljše sodelovanje domačinov v vojaški operaciji, za njihovo konstruktivno delovanje. Oziroma drugače – kako naj okupacija poteka s čim manj težavami, kako spoprijateljiti vojake in domačine ter izločiti potencialne nevarne osebe. In kje je tu lahko vojna? Prav tako projekt kaže na neko novo aplikabilnost družboslovja. V Sloveniji bi bili zagotovo veseli takšnega delovanja, ki prinaša »prave rezultate« in ne samo neke teoretske tekste, za katere se predpostavlja, da nimajo neke resne vrednosti. Mogoče bi morali vsi podiplomski študentje teh smeri apelirati na visokošolsko in obrambno ministrstvo, da njihovo delo bolje finančno podprejo, saj bodo lahko kmalu koristili našim vojakom na terenu.

Temu zapisu moram dodati še eno pojasnilo:

Na Human Terrain sem naletel, ko sem si ogledal istoimenski dokumentarec, ki ga je v Kinodvoru predstavil eden izmed avtorjev James der Derian, sicer profesor na Brown University, Rhode Island. Namesto da bi se film res natančno posvetil pomenu takšnega sodelovanja vojske in akademije, je vse skupaj ostalo pri zasnovi, osrednji del filma pa je zgodba Derianovega kolega in velikega specialista za Afganistan Michaela Bhatie. Ta je bil namreč eden izmed pripadnikov Human Terrain Team, ki pa je na terenu tudi umrl po tem, ko je vozilo njegove enote zapeljalo na mino. Namesto da bi dokumentarec v drugi polovici razvil nastavke iz prve, se na koncu prelevi v sentimentalni prikaz tragične smrti perspektivnega intelektualca. Nekako v smislu kako je bil zagret, da

bi pomagal, kolikor je to mogoče, pa je na koncu tako žalostno in tragično končal. Popolnoma za cikel »Resnične zgodbe«.

Avtorji dokumentarca tako na koncu ne uspejo nagovoriti svojega občinstva. Znova se zapletejo v tipično prikazovanje ubogih Američanov, ki umrejo na misiji daleč od doma. Vendar tu manjka opomba, da v vojni (oziroma vojaških operacijah) ljudje umirajo. Konec koncev je to pravo bistvo bojevanja – da nekdo premaga nekoga drugega, to pa je najenostavnejše storiti tako, da nasprotnik umre. Kot kaže, Američani tudi na terenu, kjer opravljajo vojaške operacije, ostanejo na ravni svojih računalniških simulatorjev in se ne zavedajo, da so umrljivi, pa če so vojaki ali pa ne. In če je osnovni namen Human Terrain bolj-

še razumevanje lokalnega prebivalstva, potem je zaključek filma s smrtjo Bhatie le novo netenje sovraštva, ki zagotovo pri mnogih gledalcih odzveni kot: kako so hudobni, da so ubili tako brihtnega fanta (čeprav ga je v bistvu mina).

A film seveda ne more doseči tega uvida, prav tako pa se ne vpraša o tem, kam lahko pripelje takšno sodelovanje akademije in vojske, kaj to pove o ameriški akademski svobodi in kaj o ameriški prisotnosti na teh območjih. Tako je tudi Der Derian v Kinodvoru izpostavljal le vprašanje ali je bilo takšno početje etično ali ne. Za ostale teme so bila njegova ušesa zaprta.

Sicer pa dokumentarec vmes navrže naslednji uvid: če se je ameriška vojska v hladni vojni posluževala fizike, se danes družboslovja. •

HUMAN TERRAIN SYSTEM

~ POSLANSTVO ~

Rekrutirati, trenirati, razvijati in podpirati
priključeno operativno naravnano
družbeno-kulturno zmožnost; voditi operativno
relevantne družbeno-kulturne raziskave in
analize; razvijati in vzdrževati
družbeno-kulturno bazo znanja, za omogočanje
operativnega odločanja, povečanja operativne
učinkovitosti in za ohranjanje ter širjenje
družbeno-kulturnega institucionalnega znanja.